

Олена Тищенко,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри трудового права та права
соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 364.682.42(477)

Соціально-правове становище бездомних громадян України

*Той, хто живе всюди,
Не живе ніде...*

**Марциал Марк Валерій
«Надписи»**

Законом України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 16.04.2009 р. № 1276-VI, бездомність визначається: як соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї жилого приміщення (будинку, квартири, кімнати тощо), яке б вона могла використовувати для проживання/перебування і адресу якого могла зазначити для реєстрації. Цей Закон установлює загальні засади соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, які спрямовані на реалізацію бездомними громадянами прав і свобод, передбачених Конституцією України та чинним законодавством, створює умови для діяльності громадських та благодійних організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення [1]. Утім, хоча законодавством України і передбачено надання

соціальних послуг для безпритульних та бездомних людей, але їх перелік дуже обмежений, а механізм їх надання чітко не визначений [2].

У науці права соціального забезпечення України окремі питання соціального забезпечення вразливих верств населення у своїх працях піднімали вчені: В. С. Андреев, В. М. Андріїв, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, Т. З. Гарасимів, В. Я. Гоц, О. М. Дюнова, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, Н. П. Коробенко, Л. І. Лазор, С. М. Прилишко, П. Д. Пилипенко, О. І. Процевський, В. Ф. Пузирний, І. М. Сирота, Б. І. Сташків, Б. С. Стичинський, С. М. Сивак, Н. М. Стаховська, Л. П. Шумна, М. М. Шумило, В. І. Щербина, С. М. Черноус, О. Г. Чутчева та ін. Проте залишається недостатньо дослідженим фахівцями права соціального забезпечення питання соціально-правового захисту бездомних громадян. Так склалося, що проблеми бездомності

та безпритульності фактично завжди були насамперед предметом аналізу та вивчення соціологів, політологів, психологів, економістів, але не правників. Такий підхід аж ніяк не сприяє створенню ефективної законодавчої бази вітчизняного законодавства, яке регламентує правові основи соціального захисту бездомних громадян. Відсутність чіткого правового механізму вирішення проблем бездомності призводить до значного збільшення такої категорії осіб, особливо в період економічної нестабільності та кризи.

Метою нашої статті є дослідження проблеми бездомності через призму аналізу функціонування механізму соціально-правового забезпечення цих категорій осіб. Дослідження особливостей правового регулювання соціального захисту бездомних громадян, спрямовує суспільство і державу на відшукування дієвих шляхів для подолання бездомності як негативного явища сьогодення.

Однією з вагомих причин невірності проблем бездомності є, за термінологією А. Рябчука, емоційне забарвлення даної проблеми [3]. Дійсно, бездомність як суспільне явище, здебільшого викликає у громадян відчуття роздратування, невдоволення, рідко в цих емоціях переважає співчуття, бездомні люди сприймаються як асоціальні елементи, що зловживають алкогольними, наркотичними, токсичними засобами. Як синонім до поняття «бездомний» суспільна ментальність сприймає поняття «жебрак». Таке суспільне сприйняття бездомних породжує прояви байдужості та відстороненості до цієї загальносуспільної проблеми державного значення. Як відмічає, досліджуючи масштаби та соціальні аспекти бездомності в Україні, Л. Соловій, соціально-демографічна структура бездомних досить строката. За оцінками експертів, в Україні налічується близько 30 тис. бездомних, із них у столиці – 3,5 тис., але є підстава вважати, що ця

цифра дуже занижена. Більшість бездомних – працездатного і репродуктивного віку, третина бездомних – жінки. Згідно з даними дослідження, яким охопили 1205 бездомних громадян у 12 містах України, через розлучення втратили житло 13% опитаних, через перебування в місцях позбавлення волі – 12%, через квартирне шахрайство – кожен десятий. Лише 5,6% відповіли, що їх влаштовує нинішнє становище, і тільки 4,4% не вважають за потрібне змінювати своє життя. Чверть опитаних вважає, що змінити нинішній «статус» неможливо. Основна причина песимізму – соціально-економічна ситуація в країні, про це сказали 70% респондентів [4]. Як вказано у Проекті Стратегії запобігання та зменшення бездомності в Україні, розробленої фахівцями Міністерства соціальної політики України, за даними соціологічного дослідження в Україні виявлено такі категорії бездомних, як жертви незаконних операцій із житлом, катастроф та нещасних випадків; мігранти, сироти, інваліди, особи пенсійного віку; особи, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також ті, хто втратив житло через сімейні обставини або через залежність від наркотичних та психотропних речовин. Соціально-демографічна характеристика бездомних свідчить про те, що більшість із них це особи працездатного та репродуктивного віку. За своїми освітньо-професійними характеристиками бездомні – це особи з середньою, середньою спеціальною та неповною середньою освітою, переважно робітничих спеціальностей.

У більшості бездомних осіб відсутні документи, які посвідчують особу, що фактично унеможлиблює отримання ними реєстрації місця проживання або місця перебування та, як наслідок, позбавляє можливості стати на облік до центрів зайнятості, оформити пенсії, отримувати соціальну допомогу [5].

Вивчаючи проблему бездомності, О. Дьомушкіна до основних причин бездомності на пострадянських територіях відносить такі: недостатня кількість дешевого житла в країні; безробіття, низький дохід сімей і окремих громадян; соціальне здоров'я суспільства, девіація окремих громадян; слабкі можливості реалізації соціальних програм, націлених на здійснення матеріальної та іншої допомоги малозабезпеченим сім'ям, групам ризику тощо [6, с. 171]. У соціальному вимірі бездомні перебувають поза суспільством, практично виключені з нього, формуючи своє ієрархічне суспільство. Більшість громадян, схильних до бродяжництва, ведуть протиправний, здебільшого злочинний спосіб життя. У науковій літературі трапляється інформація про своєрідний ієрархічний поділ бездомних. Вивчаючи соціальні аспекти бездомності, дослідник М. Мінц наводить приклади поділу суспільства бездомних: через певну спеціалізацію на найнижчій ієрархічній сходинці знаходяться «пляшечники», тобто ті, хто існує завдяки збору скляних та пластикових пляшок. Трохи вище сходинку посідають «металісти». Ця категорія людей збирає або краде металобрухт. Наступна категорія «інваліди» – це особи з обмеженими фізичними можливостями, які збирають милостиню у людних місцях (вокзали, церкви, підземні переходи у великих містах, міський транспорт тощо). Значна кількість осіб з них, як правило, – чоловіки, одягнені у камуфляжну військову форму, так звані «афганці», що нарочито демонструють своє каліцтво. Часом деякі з них свідомо роблять себе каліками, намагаючись таким чином викликати у перехожих співчуття та жалість до себе. Певна частина їх є резервом для кримінального світу [7, с. 48]. Серед бездомних осіб: 43% – раніше засуджені, 6% – хворі на різні інфекційні захворювання (СНІД, туберкульоз, гепатит

тощо), 3,7% – зловживають наркотичними засобами, 5,4% – хронічні алкоголіки. Із загальної чисельності осіб, які займалися бродяжництвом протягом минулого року, 3,4 тис. – жінки, 19,6 тис. – чоловіки, в тому числі понад 12,5 тис. – у віці від 31 до 60 років. Значно зросла також чисельність бродяг, яких було притягнуто до кримінальної відповідальності. Це – тривожна тенденція. Крім того, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишити територію України не підкріплюються достатньою освітньою, правовою та інформаційною роботою серед громадян, яка б допомогла реалізувати правові норми, передбачені Конституцією України [8]. Нині спостерігається активне зростання чисельності бездомних громадян, які займаються бродяжництвом. Проблема бездомних громадян в Україні деформує соціальне середовище, руйнує фізичне, психічне та духовне здоров'я людей, знижує їх життєву, громадську та творчу активність, погіршує моральний стан, створює соціальну напругу в суспільстві.

Облік бездомних громадян за їх переважним місцем перебування здійснюється відповідними спеціалізованими закладами, що створюються органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади. До таких спеціалізованих закладів відносять центри обліку бездомних громадян. Правове регулювання діяльності центрів обліку бездомних громадян здійснюється на підставі Типового положення про центр обліку бездомних громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2006 р. № 404 [9] (далі – Положення). Згідно з цим Положенням: Центр обліку бездомних громадян є спеціалізованим закладом соціального захисту, утвореним для ведення обліку громадян, що не мають житлового приміщення (будинку, квартири, кімнати тощо), яке вони можуть вико-

ристовувати для проживання, перебування і в якому можуть бути зареєстровані. Основними завданнями центру є виявлення та ведення обліку бездомних громадян, забезпечення реалізації їхніх прав на реєстрацію свого переважного місця перебування і на отримання соціальних послуг, передбачених законодавством.

Центр обліку бездомних громадян відповідно до покладених на нього завдань: веде первинний облік бездомних громадян та створює інформаційний банк даних на електронних і паперових носіях; видає посвідчення про взяття на облік за встановленою формою. Реєстрація переважного місця перебування бездомних громадян здійснюється за юридичною адресою спеціалізованого закладу, який здійснює облік бездомних громадян, або інших закладів для цієї категорії осіб.

Для попередження бездомності в Україні проводяться освітні та просвітницькі заходи з інформування населення щодо норм законодавства з питань придбання, відчуження, оформлення і державної реєстрації прав на жилі приміщення та земельні ділянки, щодо інших правочинів, предметом яких є житло, стосовно обов'язків і відповідальності учасників житлових та суспільних правовідносин. Зазначені освітні та просвітницькі заходи повинні формувати здатність громадян застосовувати норми законодавства для реалізації та захисту своїх прав на житло.

Центр обліку бездомних громадян надає послуги на підставі письмової заяви бездомним громадянам України, що досягли 18-річного віку, особам без громадянства, які постійно на законних підставах проживали, а після втрати права на житло продовжують проживати на території України.

Як зазначалося вище, проблема бездомності в Україні підсилюється ще й тим, що багато бездомних хворі на різні інфекційні захворювання, зловживають наркотичними засобами, хронічні алкоголіки. Причинами

такої ситуації стало різке зниження доходів та рівня життя населення внаслідок структурних змін у галузях економіки, збитковості багатьох підприємств виробничої сфери, недосконалості фінансово-кредитних механізмів, різкого збільшення наявного та прихованого безробіття, неготовність навчальних та соціальних закладів, правоохоронних органів проводити роботу з такими категоріями населення в ринкових умовах [10].

Аналіз причин та наслідків бездомності свідчить, що бездомність як соціальне явище нерозривно пов'язане з економічним, соціальним, політичним та гуманітарним становищем країни. Бездомні – це частина суспільства і все, що відбувається у суспільстві, відображається на причинах, за яких людина опиняється на вулиці.

Причини бездомності можуть поділятися на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних причин відносяться: високий рівень бідності та глибоке матеріальне розшарування населення; ліквідація підприємств, зменшення кількості робочих місць, масове скорочення працівників; зниження ролі інституту сім'ї, традиційної культури взаємовідносин у сім'ї як основної складової суспільства; недосконалість нормативно-правової бази, в т. ч. житлового законодавства, а також незаконні операції з житлом на ринку нерухомості; підвищення плати за комунальні послуги, відсутність можливості сплатити борги за житлово-комунальні послуги; відсутність соціальної інфраструктури, що відповідає ринковим відносинам; висока вартість житла, неможливість бездомними громадянами придбати чи орендувати житло; недостатність соціального житла, соціальних гуртожитків; відсутність системи профілактики бездомності, недостатність фінансування заходів для проведення соціальної роботи з людьми з групи ризику; відсутність ефективної системи лікування алкоголізму, наркоманії та ВІЛ/СНІДу;

незабезпечення, відповідно до законодавства, житлом сиріт та громадян, що втратили службове житло; катастрофи та нещасні випадки.

Одночасно є суб'єктивні причини, наслідок яких громадяни втрачають житло, а саме: розлучення, конфлікти у сім'ї; перебування у місцях позбавлення волі; втрата соціальних зв'язків та квартири через наркотичну залежність, психічні розлади, алкоголізм, захворювання на ВІЛ/СНІД; втрата службового житла; добровільний продаж квартири або будинку після втрати роботи або з метою придбання житла меншої площі для започаткування власної справи; сирітство [11].

З метою попередження бездомності в Україні була створена Рада з питань соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі [12]. Її основні завдання – забезпечити координацію дій органів виконавчої влади та забезпечити підготовку пропозицій щодо шляхів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Дійсно, досить часто на практиці проблема бездомності торкається осіб, які звільнилися з установ виконання покарань. Попередження бездомності серед цієї категорії осіб, здійснюється відповідно до Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 10.07.2003 р. № 1104-IV [13]. Цим Законом визначаються умови і порядок надання соціальної допомоги особам, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також засади участі у їх соціальній адаптації органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і об'єднань громадян.

Згідно з чинним законодавством, одним із вагомих напрямів соціальної роботи з указаною категорією осіб, є соціальний патронаж як комплекс заходів державної підтримки та допомоги звільненим особам, які здійснюються з метою сприяння цим особам у працевлаштуванні, професійній переорієнтації та перепідготовці, створення належних житлово-побутових умов, запобігання впливу на них криміногенних факторів. Особам, які звільнилися з установ виконання покарань і не мають жилої площі, по прибутті до обраного місця проживання, на період до її отримання, місцевими органами виконавчої влади надається місце для тимчасового проживання у спеціальних гуртожитках або центрах соціальної адаптації, створених цими місцевими органами виконавчої влади. Місце для проживання в цих гуртожитках та центрах надається також особам, жила площа яких тимчасово заселена, на період до її звільнення, та особам, яким повернути колишнє жиле приміщення немає можливості, – на період до поліпшення їх житлових умов.

Крім того, з метою реалізації соціального захисту бездомних громадян для них створюються соціальні заклади – заклади для бездомних громадян. Заклади для бездомних громадян – соціальні заклади, діяльність яких спрямована на допомогу бездомним громадянам, їх підтримку та реінтеграцію.

Зкладами соціального захисту для бездомних громадян є: будинок нічного перебування; центр реінтеграції; соціальний готель.

Заклади соціального захисту для бездомних громадян створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності відповідно до потреб регіону. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.02.2006 р. № 31 було

затверджено Типові положення про заклади соціального захисту для бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі: Типове положення про центр реінтеграції бездомних громадян; Типове положення про будинок нічного перебування; Типове положення про центр соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі [15].

За даними регіональних управлінь праці та соціального захисту населення, в Україні функціонує 113 закладів, установ, недержавних організацій для бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, з них для бездомних громадян – 67 закладів, а саме: 43 комунальні заклади та 24 недержавні організації, що надають соціальні послуги зазначеній категорії населення.

За інформацією регіональних управлінь праці та соціального захисту населення впродовж 2012 р. центрами обліку бездомних громадян було виявлено понад 5,6 тис. осіб. Взято на облік та видано відповідне посвідчення понад 3,5 тис. осіб, з них понад 2,6 тис. осіб облікована уперше [16].

З метою поглибленого вивчення та аналізу проблеми бездомності як соціального явища та формування стосовно неї науково-теоретичних засад політики, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 1402-р було затверджено План заходів щодо реалізації Концепції соціального захисту бездомних громадян [17], згідно з якою поставлені завдання щодо необхідності вдосконалення моделі реінтеграції бездомних громадян, виходячи з їх потреб та приналежності до різних груп населення, з урахуванням досвіду європейських країн; забезпечення вивчення та поширення досвіду роботи громадських, благодійних і релігійних організацій з бездомними громадянами; активізація проведення відповідної роботи для запобігання випадкам незаконного відчуження житла та захисту майно-

вих прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, одиноких непрацездатних громадян, забезпечення у разі потреби за їх бажанням постійного стороннього догляду або влаштування до відповідного закладу соціальної підтримки (догляду); вирішення соціально-побутових питань осіб, які звільняються з місць позбавлення волі, зокрема їх паспортизацію, та надання їм матеріальної допомоги відповідно до законодавства; надання допомоги наркозалежним особам, жінкам, постраждалим від насильства в сім'ї, сім'ям з дітьми та дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах; надання фахівцями закладів соціального захисту для бездомних громадян соціально-побутових, соціально-медичних, психологічних, соціально-економічних, юридичних та інформаційних послуг з урахуванням індивідуальних потреб бездомних громадян; вирішення питання тимчасового проживання та розв'язання інших проблем сімей з дітьми, вагітних жінок, молоді з числа бездомних громадян; залучення до надання соціальних послуг бездомним громадянам благодійних, громадських, релігійних організацій на засадах партнерства, надаючи їм усіляку підтримку.

Як слушно наголошує Н. Кабаченко, важливим інструментом формування політики щодо бездомних протягом кількох років є вивчення досвіду інших країн, зокрема Нідерландів, і місцевих проектів підтримки та надання послуг, що існують в Україні, – таких, наприклад, як Благодійний фонд «Дорога додому» у м. Одеса. Голландський досвід не випадково привернув увагу політиків і соціальних працівників. У цій країні кількість бездомних чи не найменша серед усіх країн Європейського Союзу: на 1000 осіб – одна бездомна особа. Сто двадцять різноманітних організацій, що діють у країні, пропонують бездомним людям близько

250 видів послуг [18, с. 61–72]. Багато інноваційних підходів у вирішенні проблеми бездомності існує в США. Наприклад, група «Mad Housers» («Божевільні будівельники»). Волонтери для бездомних будують тимчасові будинки за спеціальними кресленнями, які є на сайті групи. Ціна одного такого будинку – 400 доларів. Коли бездомна людина знаходить житло, вона передає своє тимчасове житло іншому. Щоб жити в таборі, що складається з таких будинків, особа повинна прибирати територію [19]. У Парижі задля допомоги бездомним відкрито багато притулків. У них людина без власного дому може ночувати, прати одяг і митися. Але головна ідея, яку держава має на меті, – повернути цих людей до повноцінного життя. Швеція довго вважалася прикладом для європейських країн. Саме шведам вдалося вирішити проблему бездомних. Але певний час ситуацію не контролювали, і проблема з'явилася знову. Для того, щоб повернути безпритульних у світ нормальних людей, у Стокгольмі працює соціально орієнтований журнал «Ситуація» та організація «Допоможи собі сам». Журнал дає можливість підзаробити: чимало безпритульних зайняті виробництвом і розповсюдженням видання. Його вартість становить близько 5 доларів, з яких половину бездомний забирає собі. Крім зазначених організацій, понад сто спальних місць утримує Стокгольмське відділення Армії Порятунку. Ризька влада якраз перед зимою потурбувалася про створення тимчасових пунктів перебування бездомних. Для цього облаштовують автобуси. У них бездомний може відігрітись. Але це буде лише першочергова допомога, далі муніципальна поліція розвезитиме тих, хто цього потребує, до притулків [20, с. 4].

Досвід розвинених країн свідчить, що саме в сучасних умовах, в умовах технологічного розвитку, виникла си-

туація, коли розвиток самого суспільства викликає до життя потребу в активній системній, багатоцільовій соціальній політиці, де система соціального захисту є не просто актом гуманності суспільства, а незаперечним мотивом, основою функціонування держави [21]. Базуючись на досвіді окремих європейських країн проблеми бездомності та безпритульності можна вирішувати за допомогою недержавних організацій, надавши їм відповідні повноваження. Зокрема шляхом унесення змін до чинного законодавства, у тому числі і податкового, а також розвиваючи такі форми роботи, як проведення конкурсів, тендерів тощо, з метою делегування функцій держави та місцевих органів влади недержавним організаціям в частині надання соціальних послуг бездомним громадянам. Проте для недержавних організацій, як показує досвід роботи, така сфера діяльності є непрестижною і досить складною в реалізації. Крім того, проведення тендерів та конкурсів вимагає значних коштів, яких у місцевих бюджетах недостатньо. Виділення приміщень недержавним організаціям місцевими органами влади є також проблематичним. Якісне розв'язання проблеми бездомності та безпритульності можливе тільки за умови визнання її такою, що потребує безпосередньої участі держави. Саме такий варіант вважається оптимальним. Вибір такого варіанту обумовлено тим, що вирішення цієї проблеми залежить від економічного зростання країни, розвитку дієвої соціальної політики, ефективної системи соціального захисту населення, що забезпечить подолання бідності, зменшення диференціації доходів населення, збільшення кількості високооплачуваних робочих місць. Масштаби та гострота проблеми бездомності потребують застосування принципово нових рішень, використання ефективних технологій, методів та форм роботи; удосконалення діяль-

ності державного сектора системи соціального захисту; невідкладних заходів правового характеру. Розробка відповідних заходів щодо реінтеграції бездомних громадян потребує також диференційованого підходу, який би враховував їх вік, рівень освіти, кваліфікацію, стан здоров'я, наявність дітей, реєстрації та інші фактори. Вищезазначене дає змогу зробити висновок про те, що при вирішенні проблеми бездомності в Україні необхідно використовувати комплексний системний підхід, а саме: застосувати різноманітні

форми, методи, технології соціальної роботи і соціального захисту населення, а також забезпечити цілеспрямовану роботу всіх органів державної влади і місцевого самоврядування, дій громадських та благодійних організацій. Враховуючи складність та комплексність проблеми бездомності, а також те, що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, що гарантовано Конституцією України, слід визнати цю проблему державною і вирішувати її за підтримки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей*: Закон України від 02.06. 2005 № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 354.
2. *Кабаченко Н. В.* Послуги в програмах для бездомних у США / Н. В. Кабаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
3. *Рябчук А. М.* Проблеми дослідження бездомності / А. М. Рябчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Soc/2004_32/03_ryabchuk_am.pdf
4. *Соловій Л.* До питання бездомності в Україні: масштаби, соціальні аспекти, проблеми забезпечення житлом / Л. Соловій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
5. *Проект Стратегії запобігання та зменшення бездомності в Україні* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua>
6. *Демушкіна О. П.* Социальная работа / О. П. Демушкіна. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2004. – 352 с.
7. *Мінц М. О.* Бездомність: соціальний аспект / М. О. Мінц // Наукові праці. Державне управління. Політологія. – Том 130. – Вип. 117.
8. *Про проблему бездомних громадян та безпритульних дітей і шляхи її подолання: рекомендації парламентських слухань, затверджені Постановою Верховної Ради України від 03.02.2004 р. № 1428-IV* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. *Типове положення про центр обліку бездомних громадян: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2006 № 404* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. *Ананко С. В.* Соціальний захист бездомних громадян та безпритульних дітей / С. В. Ананко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua>
11. *Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua>
12. *Про Раду з питань соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі: постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2010 № 538* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. *Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 10.07.2003 № 1104-IV* // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. – № 6. – Ст. 39.

14. «Бездомні» отримають реєстрацію місця проживання в закладах для бездомних громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrsocium.com/>

15. *Типові* положення про заклади соціального захисту для бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі: затверджені наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14.02.2006 № 31 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

16. *Офіційний* веб-портал Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua>

17. *План* заходів щодо реалізації Концепції соціального захисту бездомних громадян, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 1402-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

18. *Кабаченко Н. В.* Система підтримки та допомоги бездомним / Н. В. Кабаченко // Соціальна політика і соціальна робота. – 2003. – № 1.

19. *Львов В.* Россия: проблема бездомности [Электронный ресурс] / В. Львов. – Режим доступа: <http://www1.voanews.com/russian/news>

20. *Шамаріна К.* Мешканець без помешкання / К. Шамаріна // Товариш. – № 12. – 2006.

21. *Давидюк О.* Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні [Електронний ресурс] / О. Давидюк. – Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/>

Тищенко О. В. Соціально-правове становище бездомних громадян України

У статті розглядаються проблеми соціально-правового становища бездомних громадян України, досліджуються причини бездомності. Акцентується увага на діяльності соціальних закладів для бездомних осіб. Аналізується сутність соціального патронажу як напряму державної підтримки громадян без житла.

Ключові слова: бездомність, бездомні громадяни, соціальні заклади для бездомних громадян, соціальний патронаж.

Тищенко Е. В. Социально-правовое положение бездомных граждан Украины

В статье рассматриваются проблемы социально-правового положения бездомных граждан Украины, исследуются причины бездомности. Акцентируется внимание на деятельности социальных учреждений для бездомных лиц. Анализируется сущность социального патронажа как направления государственной поддержки граждан без жилья.

Ключевые слова: бездомность, бездомные граждане, социальные учреждения для бездомных граждан, социальный патронаж.

Tishchenko E. Social and legal status of homeless people in Ukraine

The problems of the social and legal situation of the homeless citizens of Ukraine, studied the causes of homelessness. Focuses on the activities of social institutions for the homeless. Analyzes the nature of social support as the direction of the state support of citizens homeless.

Key words: homelessness, homeless citizens, social services for the homeless, social patronage.